

UTICAJ POLITIKE DEVIZNOG KURSA NA TRGOVINSKU RAZMENU REPUBLIKE SRBIJE U USLOVIMA KRIZE – TRGOVINSKOPRAVNI I EKONOMSKI ASPEKT***

Sažetak: *Trgovinska razmena privrednih subjekata determinisana je instrumentom „Ugovor o prodaji” koji spada u najzastupljenije, najučestalije i po obimu najbrojnije ugovore u privredi. U savremenim uslovima poslovanja, i usled procesa globalizacije, deregulacije i liberalizacije tržišta, on ima više značajnih aspekata, pre svega, imajući u vidu turbulentnost, složenost i neizvesnost poslovanja kao i primenu propisa podložnih promenama. Pored toga, na njega mogu imati značajne implikacije i svi vidovi ekonomske politike domicilne zemlje ali i indirektno dominantan uticaj međunarodnih institucija. Jedan od elemenata ekonomske politike jeste devizni kurs koji posredstvom cene i politike vođenja istog, ima znatan uticaj na trgovinske ugovore u pravnom prometu kroz pozicioniranje, konkurentnost, rast i razvoj Republike Srbije kako na domicilnom tako i na međunarodnom tržištu. Dakle, prilikom vođenja kupoprodajnih odnosa, naročito na međunarodnom nivou, neophodno je imati vrhunske stručnjake iz oblasti prava i ekonomije kako ne bi došlo do tzv. principa „pobeda jačeg” u znanju iz ove oblasti jer u tom slučaju svakako bi oni ostvarili znatno veći profit od uobičajenog. Cilj ovog rada jeste da povezujući znanje iz pravnog i ekonomskog domena, stavi fokus na dejstvo efekta politike deviznih kurseva i njegov uticaj u trgovinskom pravu i trgovini imajući u vidu sve implikacije koje su navedene a od krucijalnog su značaja u uslovima krize.*

Ključne reči: *trgovinska razmena, pravna regulativa, devizni kurs, pravno-ekonomski aspekti.*

* Pravni fakultet, Megatrend univerzitet, Beograd; rpavlovic@megatrend.edu.rs

** Nižegorodski državni inžewersko-ekonomski univerzitet, Knjaginjino (Rusija); r.bukvic@mail.ru

*** Ovaj rad je napisan u okviru trogodišnjeg Projekta Pravnog fakulteta Megatrend Univerziteta, Beograd, broj: 2044/20 od 01.10.2020. pod nazivom „Bezbednosni izazovi savremenog društva” (FPBISD).

1. Uvod

Kuporodajni odnosi jedan su od najčešćih oblika poslovanja i prometa robe i usluga, regulisani u poslovnom svetu Ugovorom o prodaji, u kom se realizuju svi elementi prodaje privrednih društava kako na domaćem tako i na međunarodnom tržištu. Pravni odnosi i operacije koji nastaju u kuporodajnim odnosima imaju znatan uticaj na subjekte poslovnog odnosa a Ugovor o prodaji je istovremeno i pravni osnov trgovačke razmene i instrument trgovinskog prometa na domaćem i na inostranom tržištu. S ekonomskog aspekta ugovor o kupoprodaji je najvažniji od svih ugovora prometa dobara, jer se pomoću njega kao pravnog instrumenta sprovodi najveći deo i obim tog prometa, i dolazi na prvo mesto po važnosti i učestalosti, i kao sredstvo prometa na tržištu trpi uticaj raznih politika, faktora i pravnih sistema koji ga regulišu.

Savremene uslove poslovanja karakteriše visok stepen turbulentnosti, neizvesnosti, globalizacija, liberalizacija i deregulacija tržišta. Oni trpe jak uticaj međunarodnih institucija, koji se izražava u internacionalizaciji, kao i informatizacije, promena u domaćoj pravnoj regulativi i uspostavljanja unifikacije prava međunarodne kupoprodaje koja će odgovarati potrebama i zahtevima savremene trgovine i prometa dobara¹ a time i veći rizik u poslovanju. Ne treba izostaviti veoma bitan aspekt državnih politika koje kroz mere ekonomske politike (monetarno-devizne i fiskalne) imaju značajan uticaj na sve subjekte prava te na taj način uspostavljaju sistem koji i same subjekte stavlja u nepoznanice, a što može imati i negativnu konotaciju, naročito u tranzicionim i nerazvijenim zemljama, u kriznim situacijama subjekata ponaosob, kao i generalno, u uslovima krize.

Imajući u vidu navedeno „od menadžera se traži razumevanje budućnosti, novih načina konkurencije, blagovremena spoznaja mogućnosti i njihovo efikasno korišćenje. Više nije dovoljno biti samo dovoljno dobar da bi se opstalo u složenim i dinamičnim vremenima, već se mora obezbediti mesto među najboljima, da bi se obezbedila egzistencija. Svi privredni subjekti funkcionišu i egzistiraju zahvaljujući viziji, znanju, veštini i mudrosti menadžmenta, njihovom odnosu prema riziku, sposobnosti prilagođavanja, njihovom stavu prema budućnosti i poslovnim idejama koje poseduju. Bitno je da domaći učesnici poslovnih i privrednih tokova uče brže i efektivnije od ostalih, da bismo stvorili mogućnost da sustignemo svet koji je već prihvatio nove načine poslovanja uz negovanje principa etike, morala i filantropskog ponašanja”², uz neizostavno poznavanje efekata ekonomske politike vođene od strane državnih vlasti i zakonskih imperativnih normi (i domaćih i međunarodnih). Dakle, pri vođenju kupoprodajnih odnosa, naročito na međunarodnom nivou, neophodno je imati vrhunске stručnjake iz oblasti prava i ekonomije kako ne bi došlo do tzv. principa „pobeda jačeg” u znanju iz ove oblasti jer u tom slučaju svakako bi oni ostvarili znatno veći profit od uobičajenog.

¹ A. Goldštajn (1970): *Međunarodno trgovačko pravo*, Zagreb, Informator, str. XXXII.

² V. Baltazarević (2008): *Poslovno pravo*, Megatrend univerzitet, Beograd, str. 2.

Ako se ima u vidu napred rečeno, važnu ulogu u segmentu kupoprodaje ima devizni kurs. Njime se obračunavaju ili vezuju cene dobara i usluga (kao osnovni elementi ugovora o prodaji) a to se direktno odražava na cenu koju plaćaju subjekti prava – kupci-poverioci kroz novčani iznos koji moraju platiti, ali i na prodavca-dužnika koji prodaje u kontekstu dobitka koji će steći, da li će biti konkurentan s datom cenom i da li mu se proizvodnja uopšte isplati. Takođe, bitan aspekt analize efekata deviznih kurseva je činjenica da on utiče na konkurentnost, rast i razvoj nacionalne ekonomije.

Povezujući znanje iz pravnog i ekonomskog domena, cilj ovog rada je da stavi fokus na dejstvo efekta politike deviznih kurseva i njegov uticaj u trgovinskom pravu i trgovini imajući u vidu implikacije koje su navedene a od krucijalnog su značaja u uslovima krize gde se nalazi i Republika Srbija.

2. Realni devizni kurs i njegove implikacije na trgovinske kupoprodajne odnose i trgovinsku razmenu – pravni aspekt

Proces globalizacije i deregulacije tržišta koji donosi ubrzan način poslovanja, dinamičan razvoj ekonomskih odnosa s inostranstvom, moćan uticaj međunarodnih monetarnih institucija i politika imaju jako dejstvo na ugovor o kupoprodaji koji nužno trpi sve mere i faktore koji utiču na njega kao i različite pravne sisteme koji ga uređuju. S obzirom da je ova vrsta ugovora u privredi najzastupljenija, kako po svojoj važnosti, tako i po svojoj učestalosti u praksi, bilo na domaćem ili međunarodnom tržištu, veoma je važno da se na jedan sveobuhvatan način sagledaju svi relevantni uticaji, dejstva, politike, procedure i pravni okviri jer on ima posledično svoja dejstva ne samo na sve subjekte kupoprodajnog odnosa već i na domicilnu ekonomiju.

Politika deviznog kursa, jedan od važnih faktora formiranja realnih cena kod ugovora o kupoprodaji, ima bitnu ulogu za domaće kompanije (proizvođače, prodavce, izvoznike) jer utiče na njihovu ekonomsku poziciju i konkurentnost. Sem toga, prihvatanje i ratifikacija sporazuma nametnutih od strane međunarodnih institucija, zakonskih propisa, uzansi i sl., dodatno utiču na poslovanje domaćih privrednih društava. Naime, pravo kupoprodaje kao eminentno „internacionalističko” pravo u tom kontekstu, otuda što svugde ima isti osnov i cilj, treba da pribegne stalnom usavršavanju nacionalnog pravnog sistema kroz prihvatanje drugih pravnih sistema kao „put za prevazilaženje divergentnosti nacionalnih pravnih sistema, put kojim se dolazi, bez formalnog sporazumevanja između država, do pojave jedinstvenih, unificiranih pravila, do jedne faktičke unifikacije pod uticajem istih potreba”,³ što bi sve moralo dovesti – kombinovanim dejstvima faktičkih i formalnih tj. ugovornih međudržavnih unifikacija –

³ T.B. Blagojević (1966): *Savremeni društveni značaj unifikacije prava u međunarodnim razmenama*, Institut za uporedno pravo, Beograd, str. 7.

do univerzalističkog sistema prava kupoprodaje koji postepeno postaje realnost, a čija će se potreba osećati utoliko više ukoliko se budu intenzivirala i pojačavala ekonomska povezanost nacionalnih privreda i njihova međuzavisnost kao posledica sve veće podele rada i specijalizacije.⁴ Već iz postavki, koje datiraju pre uspostave pomenutih propisa, vidi se da se još pre 20 godina pravna nauka zalagala za unifikaciju pojedinih pravnih sistema. No, nije uzimano u obzir ekonomsko dejstvo, tj. vođenje ekonomske politike i njenog uticaja na efekte kupoprodaje.

Dve su vrste valutnih klauzula. Kada je ugovorena prava – klauzula plaćanja u stranoj valuti – naravno ako je takva klauzula prema zakonu ugovora punovažna, pravna pravila koja važe za novčanu obavezu izražena u domaćoj valuti, biće primenjena i za obavezu u stranoj valuti (na primer, pravilo o nominalnoj vrednosti novca – načelo monetarnog nominalizma, prema kom se dužnik oslobađa duga plaćanja nominalnog iznosa, te će u slučaju pada vrednosti odnose strane valute poverilac izgubiti). Drukčija je situacija kada je ugovorena druga klauzula – plaćanje prema vrednosti strane valute. U slučaju da dođe do promene vrednosti strane valute prema kojoj se ima izmeriti visina duga, na primer, da ta valuta devalvira – promeni joj se službeni paritet prema zlatu ili se na slobodnom tržištu (valutnoj berzi) formira kurs koji odstupa od službenog pariteta, nastaje niz problema. Ovde se određuje valuta ugovora (valuta cene) koliko se duguje (vrednost obaveze), a valutom plaćanja se utvrđuje način plaćanja. Pitanje valutnih klauzula u našem pravu bilo je regulisano još u čl. 68. Zakona o deviznom poslovanju i platnom prometu sa inostranstvom (iz 1965), koji kaže: „Zabranjeno je zaključivanje svih poslova u Jugoslaviji u zlatu kao i svih trgovinskih poslova kojima bi se iznos obaveze u dinarima vezivao za zlato ili neku stranu valutu”. Odatle proizilazi da su prema našem pravu klauzule plaćanja prema vrednosti zlata ili prema vrednosti neke strane valute, ako je neka novčana obaveza izražena u domaćoj valuti – nevažeće. Nevažeće su i klauzule plaćanja u zlatu za poslove u Jugoslaviji. Zaključivanjem *ad contrario* bile bi punovažne klauzule plaćanja u zlatu koje prelaze okvire unutrašnjeg novčanog opticaja tj. u međunarodnom ugovoru kao i sve klauzule kojima bi se iznos obaveze izražen u stranoj valuti vezivao za zlato ili neku drugu stranu valutu (naravno kada je ugovaranje takvih obaveza po deviznim propisima dozvoljeno, a to će biti, po pravilu, samo u spoljnotrgovinskim poslovima).⁵ Ovo bi po analogiji važilo i za klauzule prema vrednosti robe posebno za indeksne klauzule, tako da bi i one, ako bi iznos obaveze u dinarima bio za njih vezan, bile nevažeće.⁶

⁴ V. Krulj (1972): *Dejstva ugovora o kupoprodaji – svojina, predaja, rizik, cena*, Institut za uporedno pravo, Beograd, str. 8.

⁵ V. Krulj (1963): *Pravna dejstva monetarnih promena i međunarodna plaćanja*, Beograd, Pravni leksikon (1970), str. 996, 1262, 1351, 1364.

⁶ V. Krulj (1972): *Dejstva ugovora o kupoprodaji – svojina, predaja, rizik, cena*, Institut za uporedno pravo, Beograd, str. 170–172.

Prema M. Cemoviću⁷ slabosti autarkičnog privrednog protekcionizma se ne mogu otkloniti i prevazići time što se učinak razlika u cenama, koje se ostvaruju u izvozu roba u odnosu na cene na domaćem tržištu, amortizuje tekućim usklađivanjem kursa dinara s inostranim valutama i sve većim izvoznim stimulacijama. Tim merama se samo prevazilaze stvarne ekonomske prepreke koje stoje na putu privrednim subjektima za uključivanje u međunarodnu robnu razmenu na datom stepenu produktivnosti njihovog rada i njihove ukupne privredne i poslovne efikasnosti. Ali se one ne otklanjaju. U cenama finalnih prizvoda koje se ostvaruju u izvozu veoma često nema ekonomskog prostora za visoke domaće cene upotrebljenih sirovina, ugrađenih repromaterijala itd. Taj raskorak u cenama na domaćem i svetskom tržištu je neretko tako velik da se prosto ne može pokriti izvoznim stimulacijama i drugim olakšicama za izvoznika. U datim prilikama prostim kupoprodajnim odnosima mogu da ostvare po domaćim cenama veću zaradu, a oni su uz to veoma često u položaju da mogu da iznuđu plaćanja dela svojih proizvoda u deviznim sredstvima po važećem deviznom kursu. Posledica takvih odnosa je da se objektivno smanjuje ekonomski interes za izvoz roba pre svega na konvertibilno tržište. Deo poslovnih gubitaka nastalih izvozom robe oni pokušavaju da nadoknade i pokriju prodajom deviza s odgovarajućim „šticungom”, dalje, iz pozitivnih efekata u kursnim razlikama i pritiskom na povećanje cena onog dela svojih proizvoda, koji prodaju na domaćem tržištu.

U specifikovanju modela diferencijalnog podnošenja rizika na strani uvoza i potražnje na strani tržišta robe kojom se trguje bitan je uticaj deviznog rizika na ravnotežne cene i količine. Za nekoliko empirijskih slučajeva trgovine SAD i Nemačke 1965–1975 utvrđeno je da je neizvesnost deviznog kursa imala značajan uticaj na cene, ali nije značajno uticala na obim trgovine. Ovi efekti na cene podržavaju prethodne rezultate istraživanja o valutnoj denominaciji izvoznih ugovora, naime da je, s izuzetkom nekih američkih uvoza, većina trgovine uglavnom denominovana u valuti izvoznika.⁸

Kurs nije samo instrument obračuna u spoljnotrgovinskoj razmeni, već ima šire značenje. Visina kursa utiče na visinu dažbina, tj. na osnovicu koja služi za obračun uvoznih dažbina, a na taj način i na cene robe i usluga iz izvoza. Isto tako, na strani izvoza, osnovica utvrđena prema važećem kursu opredeljuje visinu izvoznih stimulacija. Visina kurseva bitno utiče na stimulaciju izvoznika da povećaju izvoz. Od toga na koji način se formira kurs dinara, najvećim delom, zavise odnosi između kurseva koji se formiraju na domaćem tržištu za sve devize i kurs dinara na stranim deviznim tržištima. Realnost kursa, prema tome, bitan je faktor koji opredeljuje većim delom uslove privređivanja, a naročito onih orga-

⁷ M. Cemović (1982): *Devizni sistem i ekonomski odnosi Jugoslavije sa inostranstvom*, Obod, Cetinje, str. 14–15.

⁸ P. Hooper, S. Kohlhagen, (1978): “The Effect of Exchange Rate Uncertainty on the Prices and Volume of International Trade”, *Journal of Intenational Economics*, 8(4), p. 483.

nizacija čije je učesće u međunarodnoj podeli rada veće i koji utiče na formiranje odnosa između domaćih i svetskih cena i, na taj način na konkurentnost zemlje i čitave privrede na svetskom tržištu. Realan kurs je, dakle, nužnost i bitan element deviznog sistema. Nerealan kurs koji se sprovodi u našoj zemlji izazvao je niz poremećaja. Devalvacije dinara u nekim periodima, mada su na prvi pogled predstavljale efikasnu meru protiv negativnih trendova u ekonomskim odnosima s inostranstvom, za uspostavljanje adekvatnih robnonovčanih odnosa, zaustavljanje prekomernog rasta cena itd., brzo su bile poništavane prenošenjem uvećanih troškova uvoza na domaće cene, čime se inflacija dalje podsticala i tako smanjivala stimulacija za izvoz.⁹

Iz izloženog se vidi da postoje preteče koje su se bavile ovom problematikom kod kupoprodajnih ugovora. Danas postoje zakonski propisi, međunarodne konvencije, pravila, uzanse, sprazumi, kodeksi i sl. koji uređuju oblast kupoprodaje kroz njihov instrument: Ugovor o prodaji. Nacionalni tretman je jedan od najznačajnijih principa međunarodne trgovine i investicija. Njime se zabranjuje diskriminacija proizvoda i investitora na osnovu njihovog porekla ili nacionalnosti.¹⁰

Prema Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju¹¹ Zajednica i Srbija će sarađivati i na taj način olakšati proces ekonomske reforme da bi poboljšale razumevanje osnova svojih ekonomija, formulaciju i primenu ekonomske politike u tržišnim ekonomijama. U tom cilju Zajednica i Srbija će sarađivati radi: a) razmene informacija o makroekonomskim rezultatima i mogućnostima kao i o razvojnim strategijama; b) zajedničke analize ekonomskih pitanja od zajedničkog interesa, uključujući oblikovanje ekonomske politike i instrumenata za njenu primenu; v) promovisanje šire saradnje radi ubrzavanja prenosa znanja i iskustva (*know-how*) i pristupa novim tehnologijama. Srbija će stremiti ka uspostavljanju funkcionalne tržišne ekonomije i postepeno će usklađivati svoju politiku s politikom evropske Ekonomske i monetarne unije usmerene ka stabilizaciji. Na zahtev srpskih vlasti, Zajednica može pružiti pomoć oblikovanu tako da podrži napore Srbije u tom pravcu. Saradnja će takođe imati kao cilj jačanje vladavine prava u oblasti poslovanja putem stabilnog i nediskriminatornog zakonodavnog okvira kojim se reguliše trgovina. Saradnja u ovoj oblasti će uključiti razmenu informacija o načelima i funkcionisanju evropske ekonomske i monetarne unije.

U Sporazumu se uočava indirektna dominacija međunarodnih institucija u domenu pravne i ekonomske politike, pre svega monetarne, u cilju pomaganja Srbiji u postizanju stabilizacije i regulacije trgovine, te na taj način i poboljšanje konkurentnosti. Istina ili zabluda? Dominacija jače sile ili iskrena volja da se

⁹ M. Cemović, (1982): *Devizni sistem i ekonomski odnosi Jugoslavije sa inostranstvom*, Obod, Cetinje, str. 95–96.

¹⁰ F. Ortino, (2005): *From 'non-discrimination' to 'reasonableness': A Paradigm Shift in International Economic Law?*. NYU School of Law, p. 9.

¹¹ Zakon o potvrđivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između evropskih zajednica i njihovih država članica, sa jedne strane, i Republike Srbije, sa druge strane, *Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori*, 83/2008, čl.89.

pomogne našoj zemlji? Ovo je oduvek bilo aktuelno pitanje i rasprava eminentnih domaćih i inostranih eksperata.

Zakon o spoljnotrgovinskom poslovanju¹² uređuje spoljnotrgovinsko poslovanje u skladu s pravilima Svetske trgovinske organizacije i propisima Evropske unije, kao i nadležnost Agencije za strana ulaganja i promociju izvoza (čl.1). Strana roba uvezena na teritoriju Republike Srbije neće imati manje povoljan tretman od tretmana koji ima slična domaća roba (čl.7. st. 1). Ovde se želi postići nediskriminatorni efekat, mada uvek ostaje pitanje da li je u praksi to zaista i tako, naročito u uslovima slobodne konkurencije, i da li je međunarodnim monetarnim institucijama odista prihvatljivo vođenje realne monetarne politike u cilju razvoja Srbije, male, nerazvijene zemlje koja je u tranzicionoj stagflaciji, ili je ta čast prepuštena njima. Značaj efekata vođenja politike realnog deviznog kursa pokazuje dugogodišnja polemika koja nije dobila epilog i primenu u praksi, a što je od značaja za Srbiju, naročito u uslovima krize.

3. Efekti realnog deviznog kursa na trgovinsku razmenu republike Srbije – ekonomski aspekt

Pošto savremeni uslovi poslovanja, koji nose čitav niz i brzinu promena u svim sferama društveno-ekonomskih i pravnih odnosa, jačanje i dominaciju međunarodnih, naročito međunarodno-monetarnih institucija, promena regulative i načina poslovanja, ulazak na svetsko tržište i sl., kao i opšti makroekonomski ambijent i ekonomska politika nacionalne ekonomije imaju krucijalni značaj na konkurentnost privrede na međunarodnom tržištu, politikom realnog deviznog kursa, kao jednog od faktora ekonomske politike, koji ima značajne implikacije na konkurentnost, platni bilans i zaduženost zemlje, treba stvoriti uslove koji će stimulatивно delovati na trgovinsku razmenu i poboljšanje kako domaće tako i međunarodne pozicije i stepena razvoja Srbije.

Bez obzira na dugotrajne diskusije o ulozi države u privrednom životu, neosporno je da nema države čiji nosioci ekonomske vlasti ne nastoje da vode ekonomsku politiku u nacionalnoj privredi. Srbija je prihvatila koncepte neoliberalističke politike, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju i postavke vašingtonskog dogovora, da bi se našla u međunarodnoj podeli rada i na međunarodnoj sceni. Tako je uz devalviranje domaće valute i proglašenje njene konvertibilnosti uz liberalizaciju spoljne trgovine otvorila vrata stranom kapitalu za prisvajanje vredne imovine po niskim cenama¹³, dok je politikom deviznog kursa, kroz apresijaciju dinara uticala na neisplativost međunarodne trgovinske razmene te je bilans tekućih transakcija

¹² Zakon o spoljnotrgovinskom poslovanju, Sl. glasnik RS, 36/2009, 36/2011 – dr. zakon, 88/2011 i 89/2015 – dr. zakon, čl.1, st.1 i čl. 7. st 1.

¹³ H. Aage (1993): "Sustainable Transition in Russia and Eastern Europe", u: *European Association of Evolutionary Political Economy*, (EAEPE), 28-30 October, 1993, Barcelona, p. 2.

u pogledu izvoza robe bio negativan. „Daleko veće prednosti ima zemlja ako je njena valuta osnovna rezervna valuta međunarodnog monetarnog sistema. Njena valuta se tezauriše u deviznim rezervama drugih zemalja, svaki pad njene vrednosti stimuliše izvoz SAD a umanjuje vrednost deviznih rezervi drugih zemalja. SAD mogu sebi da dozvole velike deficite trgovinskog i platnog bilansa jer druge zemlje rado idu s njima u suficit povećavajući time svoje devizne rezerve”¹⁴

Tabela 1. Kretanje cena u Srbiji i Evrozoni, 2001-2019

Godina	Srbija – potrošačke cene		Evrozona – potrošačke cene		Ps/Pe	Kumulativ
	Stopa rasta	Indeks	Stopa rasta	Indeks		
					1	1
2001.	40,7	140,7	2,05	102,05	1,3787	1,3787
2002.	14,8	114,8	2,32	102,32	1,1220	1,5469
2003.	7,8	107,8	1,98	101,98	1,0571	1,6352
2004.	13,7	113,7	2,32	102,32	1,1112	1,8171
2005.	17,7	117,7	2,25	102,25	1,1511	2,0916
2006.	6,6	106,6	1,90	101,90	1,0461	2,1881
2007.	11,0	111,0	3,07	103,07	1,0769	2,3564
2008.	8,6	108,6	1,58	101,58	1,0691	2,5193
2009.	6,6	106,6	0,93	100,93	1,0562	2,6608
2010.	10,3	110,3	2,21	102,21	1,0792	2,8713
2011.	7,0	107,0	2,76	102,76	1,0413	2,9899
2012.	12,2	112,2	2,22	102,22	1,0976	3,2818
2013.	2,2	102,2	0,85	100,85	1,0134	3,3257
2014.	1,7	101,7	-0,17	99,83	1,0187	3,3880
2015.	1,5	101,5	0,25	100,25	1,0125	3,4303
2016.	1,6	101,6	1,10	101,10	1,0050	3,4472
2017.	3,0	103,0	1,34	101,34	1,0164	3,5037
2018.	2,0	102,0	1,52	101,52	1,0047	3,5203
2019.	1,9	101,9	1,33	101,33	1,0056	3,5401

Izvor: Statistički bilten (2020); eurozone.inflation monthly; Proračuni autora

Devizni kursevi u trgovinskoj razmeni, sami za sebe, ne mogu biti merilo za odnose u međunarodnoj trgovini usled dejstva brojnih mera koje se javljaju kako na domaćem tako i na inostranom tržištu. No, kako veći deo tih mera i politika utiče i na njegovo formiranje značajno je analizirati politiku deviznih kurseva i njenih implikacija u trgovinskoj razmeni ali i u uticaju na ekonomske tokove i kokurentnost, s obzirom na međusobnu uslovljenost.

¹⁴ O. Kovač (2011): „New Institutions and Mechanisms for Resolving the Sovereign Debt Crisis in EU“, *International Scientific Conference: FORCES DRIVING THE REVIVAL OF THE COMPANIES AND ECONOMY, Proceedings*, Megatrend University, Belgrade, December 3rd 2010, p. 64.

Tabela 2. Kretanje zvaničnog i realnog deviznog kursa u Srbiji, 2001–2019

Godina	Zvanični kurs	Realni kurs	Kumulativ Ps/Pe	Realni kurs
	evro/din	Baza =2000	Baza= 2005	Baza= 2005-
2001.	59,7055	82,31812	-	-
2002.	61,5845	95,26511	-	-
2003.	68,4861	111,9873	-	-
2004.	79,0803	143,6926	-	-
2005.	82,9904	173,5830	1	82,9904
2006.	84,1101	184,0392	1,04612	87,9896
2007.	79,9640	188,4289	1,12661	90,0886
2008.	81,4405	205,1706	1,20447	98,0925
2009.	93,9517	249,9863	1,27213	119,5190
2010.	103,0431	295,8779	1,37282	141,4599
2011.	101,9502	304,8186	1,42947	145,7344
2012.	113,1277	371,2610	1,56903	177,5007
2013.	113,1369	376,2613	1,59003	179,8914
2014.	117,3060	397,4344	1,61982	190,0142
2015.	120,7328	414,1447	1,64001	198,0035
2016.	123,1179	424,4149	1,64813	202,9137
2017.	121,3367	425,1263	1,67512	203,2538
2018.	118,2716	416,3464	1,68304	199,0561
2019.	117,8524	417,2044	1,69251	199,4663

Izvor: Statistički bilten (2020), Proračuni autora

Prihvativši liberalističke i tržišne koncepte, Srbija je prihvatila politiku „prljavog” fluktuirajućeg (fleksibilnog) deviznog kursa. Ona je bazirana na konceptu nerealnog deviznog kursa dinara koji ima negativne konsekvence na konkurentnost proizvoda, preduzeća, privrede, i ekonomije uopšte. Od 2001. dinar je konstantno apresirao u odnosu na evro što je u znatnoj meri uticalo na slabiju konkurentnost domaćih proizvoda na svetskom tržištu. Precenjena vrednost dinara (tabele 1 i 2) pogodovala je uvozu a destimulativno je uticala na izvoz domaćih proizvoda. Stimulisanjem uvoza forsirana je potrošnja stranih potrošačkih dobara, koji su s jeftinim evrom ostvarivali znatno veću konkurentnost od stvarne, što je dovelo do smanjenja tražnje za domaćim proizvodima i manjeg stepena korišćenja kapaciteta domaćih proizvođača.¹⁵

U periodu 2001–2019 dinar je apresirao 317,2%. Ako za baznu godinu uzmemo 2005, shodno metodologiji Narodne Banke Srbije, od 2005. do 2019. dinar je apresirao 99,5%. Apresijacija dinara u odnosu na evro bila je najizraženija u periodu od 2001 do 2005. U periodu od 2006. do 2012. dinar je značajno

¹⁵ S. Stamenković et al. (2011): „Economic Policy as a Catalyst for the Development of Competitive Agricultural Sector and Stimulation of Agricultural Entrepreneurship“, *International Scientific Conference: Strengthening the Competitiveness and Economy Bonding of Historical Banat – SCEBB, Proceedings*, Megatrend University Belgrade, Vršac, 28-29 september, p. 128.

apresirao ali u manjem intenzitetu u prethodnom periodu. Od 2013, s izuzetkom 2014, gde je neznatno depresirao (0,17%), dinar u odnosu na evro takođe apresira ali u znatno manjem obimu. Posmatrano s aspekta trgovinskih kupoprodajnih odnosa prodavac za jedan evro izvoza po zvaničnom kursu u 2019. dobija 117,852 dinara (RSD) a po realnom kursu (sa baznom 2000. godinom) dobio bi 417,204 dinara, što je za 254% više, odnosno ako uzmemo kao baznu godinu 2005. onda bi za jedan evro dobio realno 199,466 dinara, što bi za 69,25% bilo više. U tom smislu domaći proizvođač gubi dok je uvoznik na dobitku.

Izražena apresijacija dinara, koja znatno jača dinar u odnosu na konvertibilne valute razvijenih zemalja, obara konkurentnost domaćih proizvođača dobara i usluga na svetskom tržištu, a stimuliše uvoz inostranih proizvoda dobara i usluga koji bivaju na domaćem tržištu konkurentniji od domaćih proizvođača, „što anulira sve pokušaje privrednih društava da ostanu konkurentna u izvozu i na domaćem tržištu”.¹⁶

Pri ovakvoj politici deviznog kursa, domaći proizvođači su praktično hendikepirani u odnosima trgovinske razmene dobara i usluga. U prilog tome možemo navesti primer Švajcarske se, koja u momentu značajne apresijacije franka, nije ponosila kako je njihova valuta jaka, već je, naprotiv, intervenisala na finansijskom tržištu kako bi ga fiksirala u odnosu na druge konvertibilne valute. Kao rezultat te mere zaštitila je domaće proizvode i usluge koji su bili ugroženi kupovinom istih od inostranih konkurenata koje su domaći kupci mogli povoljnije kupiti sa jakim frankom. Dakle, koliko je dinar jači od sopstvene realne vrednosti, toliko dobijamo jeftiniji evro, čime toliko jeftinije možemo kupiti proizvode i usluge u inostranstvu na uštrb kupovine od domaćih proizvođača (prodavca).

„Stabilizacija, liberalizacija i privatizacija se tretiraju kao ciljevi sami po sebi. Stabilna finansijska situacija, niska inflacija, stabilan devizni kurs, privatizacija i liberalizacija privrede treba da budu sredstva ekonomske strategije, a fundamentalni cilj reformi treba da bude postizanje bržeg privrednog rasta i porast standarda stanovništva. U Srbiji je relativno lako i brzo stabilizovan devizni kurs i uspostavljena je takozvana interna konvertibilnost dinara zahvaljujući odgovarajućim deviznim rezervama. Sprovodeći tranzitorne promene u okviru kreditno-monetarne i devizne politike, nosioci ekonomske vlasti u Srbiji centralnu banku zamenili su monetarnim odborom, a čije su osnovne karakteristike: automatizam i odsustvo (diskrecione) monetarne politike, te interna konvertibilnost uz fiksni devizni kurs. S deviznim kursom dinara koji je zapravo bio fiksni, u situaciji kada je domaća inflacija mnogo veća nego u zapadnim privredama, došlo je do realne apresijacije dinara. Na taj način naglo je smanjena konkurentnost domaćih proizvoda i na našem i na stranim tržištima. U takvoj situaciji skoro da bilo kakav izvoz postaje nerentabilan, a uvoz ekonomski veoma atraktivan. Ovakva politika deviznog kursa čini uvoznu robu jeftinijom i konkuren-

¹⁶ O. Kovač (2006): „Konkurentnost i politika deviznog kursa u Srbiji“, *Megatrend revija*, Vol. 3(1), Megatrend univerzitet, Beograd.

tnijom na srpskom tržištu, Istovremeno, sve što se proizvodi u Srbiji skupo je i nekonkurentno i na domaćem i na stranom tržištu”.¹⁷

„Ono čime su se naši ekonomski reformatori i njihovi neoliberalni istomišljenici od 2000. godine posebno ponosili jeste stabilan kurs dinara i „zdrav” bankarski sistem, koji je skoro u celini prepušten u ruke inostranog kapitala.”¹⁸ Ovakva kretanja dobrim delom objašnjavaju stanje nacionalne ekonomije i gušenje domaće proizvodnje koja nije cenovno konkurenta ni na inostranom ni na domaćem tržištu pri čemu se „strancima ustupa dobar deo domaćeg tržišta, bez borbe, što je jednostavno neshvatljivo, dok se u isto vreme obara vrednost naših preduzeća”¹⁹. Naročito zabrinjava činjenica da se problem realnog deviznog kursa posmatra izolovano, kao incident ili defekt koga treba rešavati većom ili manjom korekcijom kursa nacionalne valute, a ne tretira se kao jedan važan element standardne ekonomske doktrine, koja je, nažalost, dominantna u našoj naučnoj i stručnoj javnosti.²⁰

Dok svetska ekonomija pod udarom krize ‚upumpava’ novac u finansijski sektor, koji je po prirodi uslužan, na marginama interesovanja ostaju realna ekonomija i održivi razvoj²¹, kao i konkurentnost preduzeća i spoljni dug Srbije, uzrokovan dobrim delom apresijacijom domaće valute, koji predstavlja ozbiljnu opasnost jer pod uticajem svetskih oligarhijskih sila primorava zemlju na dodatno zaduživanje koje sa sobom nosi veoma ozbiljne posledice koje će se manifestovati u bližoj ili daljoj budućnosti (mada je i sada to evidentno) i dovesti do dužničkog ropstva.²² Precenjena domaća valuta i visoka kamatna stopa recept su za propast.²³

Politika nerealnog deviznog kursa značajno je umanjila konkurentnost domaćih proizvoda pa su inostrani proizvodi postali jeftiniji. Takođe, usled rasta inflacije, postojeće „devizne rezerve”, kojim je raspolagalo stanovništvo, „istopljene” su usled precenjenosti vrednosti dinara i stalno rastućih cena. To je uticalo i na rast zaduživanja stanovništva, naročito uzimanjem kredita u stranoj valuti, uz verovanje u tobožnju stabilnost deviznog kursa, čije održavanje na limitiranom nivou nije ekonomski održivo na dugi rok, pa se već osiromašeno stanovništvo usled relativno blagog „pucanja” deviznog kursa našlo u vrlo nezadovoljavajućem položaju (tabela 3).

¹⁷ M. Nedeljković, (2012): „Sumorna slika stvarnosti Srbije“, *Nova srpska politička misao*, 03.11.: <http://www.nspm.rs/>

¹⁸ J. Dušanić, (2012): „Kurs dinara i reformatori“, *Politika*, 13 april.

¹⁹ J. Dušanić, (2002): „Srbija na dobrom (reformskom) putu ili ne“, *Ekonomski anali*, god. XLVI, decembar.

²⁰ J. Dušanić, (2003): *Tranzicija u Srbiji*, Consseco Institut, Sarajevo – Beograd, 159.

²¹ A. Anufrijević, G. Dašić (2011): „Agrar kao spas za posrnuću ekonomiju Srbije”, *Ecologica*, 18(62), str. 255.

²² R. Pavlović, S. Stamenković, (2012): „Efekti apresijacije dinara na deficit platnog bilansa Republike Srbije“, *6th International Multidisciplinary Scientific Conference Eurobrand, Proceedings*, Zrenjanin, p. 98

²³ D. E. Stiglic (2001): „Zamke prebrze privatizacije – intervju”, *Politika*, Beograd, 15.10.

Tabela 3. Potraživanja banaka od privrede i stanovništva (mil. din.)

Godina	Od privrede		Od stanovništva	
	Ukupno	Indeksirano u €	Ukupno	Indeksirano u €
2008.	587.393	268.924	427.563	228.777
2009.	739.678	424.974.	461.636	256.169
2010.	951.820	525.611	570.422	291.370
2011.	1.037.402	642.730	600.845	292.972
2012.	1.136.138	780.461	651.642	309.920
2013.	1.028.400	750.792	672.637	315.690
2014.	1.051.916	727.782	723.478	328.820
2015.	1.073.965	808.042	757.861	333.405
2016.	1.054.743	802.780	837.448	351.860
2017.	1.039.005	828.846	903.017	365.840
2018.	1.115.605	924.508	1.016.017	409.145
2019.	1.221.777	1.037.523	1.110.111	491.979

Izvor: Statistički bilten (2020).

Zabrinjava činjenica da bi uvođenje realne politike deviznog kursa bilo opasno, jer fizička lica nisu u mogućnosti da izmiruju kreditne obaveze, a realnom politikom deviznog kursa privreda i preduzeća našla bi se u još goroj nelikvidnosti. Drugim rečima, sve bi stalo. S druge strane, politika precenjenog kursa dinara nije poželjna jer domaća preduzeća postaju nekonkurenta na tržištu što je limitirajući faktor u kontekstu daljeg opstanka, rasta i razvoja preduzeća i privrede. U tom smislu, može se reći da su kreatori ekonomske politike, ako se uvažavaju ekonomski postulati, u *mat* poziciji pa i prognoze po pitanju finansijske situacije preduzeća ne mogu biti pozitivne. Vitalnost srpske privrede i dalje se narušava nepovoljnim finansijskim položajem privrednih društava, usled neadekvatne strukture sredstava i njihovih izvora finansiranja. To se manifestuje kroz zaduženost i rastuću nelikvidnost, kao i visok iznos kumuliranih gubitaka iz prethodnog perioda. Neadekvatna ekonomska politika ogleda se pre svega u sferi monetarno-kreditne, politike deviznog kursa i fiskalne politike a čiji su se efekti negativno manifestovali na razvoj domaće proizvodnje jer se domaće tržište otvorilo za prodor proizvoda iz zemalja koje raspolažu visokom tehnologijom. Neadekvatna makroekonomska politika ima negativne konsekvence na privrednu aktivnost koja je u padu kao i na poslovanje preduzeća.²⁴

Zaključak

Ugovor o kupoprodaji je najvažniji od svih ugovora prometa dobara, jer se pomoću njega kao pravnog instrumenta sprovodi najveći deo i obim tog prometa, on dolazi na prvo mesto po svojoj važnosti i učestalosti, i kao sredstvo

²⁴ N. Bogavac-Cvetković et al. (2012): „Efekti ekonomske politike na finansijske performanse preduzeća”, *Nova srpska politička misao*, 20 (1–2), str. 131.

prometa na tržištu trpi uticaj raznih politika, faktora i pravnih sistema koji ga regulišu, a poseban značaj ima u savremenim uslovima poslovanja i složenosti kupoprodajnih odnosa na inostranom tržištu.

Još pre 30-ak godina primećen je značaj i potreba usavršavanja ovog obligaciono-pravnog posla, gde se navodi da treba pribeći stalnom usavršavanju nacionalnog pravnog sistema u ovoj oblasti kroz prihvatanje drugih nacionalnih pravnih sistema kao „put za prevazilaženje divergentnosti nacionalnih pravnih sistema, put kojim se dolazi, bez formalnog sporazumevanja između država, do pojave jedinstvenih, unificiranih pravila, do jedne faktičke unifikacije pod uticajem istih potreba”.

Danas postoje brojni pravni sistemi koji regulišu ovu materiju u nacionalnim i svetskim okvirima kroz uspostavljanje unificiranih pravila, zakona, sporazuma, kodeksa, procedura. Tu svoje mesto treba da zauzme i ekonomska politika koja preko sopstvenih instrumenata deluje na ugovore o trgovinskoj razmeni, odnose i operacije, u funkciji poboljšanja rasta, razvoja, konkurentnosti i povećanje učešća ovih poslova na međunarodnom nivou, uz vođenje računa da preko raznih mehanizama monetarno-devizne politike ne preovlada, bar ne u većem obimu, tzv. „zakon jačega”, a imajući u vidu moćno dejstvo međunarodne monetarne unije.

Savremeni uslovi poslovanja nose čitav niz, pri tome brzih, izmena u svim sferama društveno-ekonomskih i pravnih odnosa, jačanje i dominaciju međunarodnih institucija, naročito međunarodno-monetarnih institucija, promena regulative i načina poslovanja, ulazak na svetsko tržište i sl. Oni imaju, uz makroekonomski ambijent i ekonomsku politiku na nacionalnom nivou, ključni značaj za konkurentnost privrede na međunarodnom tržištu. Politikom realnog deviznog kursa, kao od faktora ekonomske politike, sa značajnim implikacijama na konkurentnost, platni bilans i zaduženost zemlje, potrebno je stvoriti uslove koji će stimulatивно delovati na trgovinsku razmenu i poboljšanje kako domaće tako i međunarodne pozicije i stepena razvoja Srbije.

Prihvaćenom politikom Srbija je apresirala svoju valutu što je uticalo negativno na njenu ekonomiju. Naime, uvoz je isplativiji, jer su inostrani proizvodi jeftiniji, i na domaćem i na inostranom tržištu. Time se guši domaća proizvodnja, dolazi do pada realne kupovne moći zbog smanjenja plata, otkaza i sl. jer su domaći kapaciteti neiskorišćeni usled upliva konkurentnijih inostranih proizvoda, do gašenja domaćih privrednih društva... Sagledavanje i analiza realnog deviznog kursa i njegovih implikacija na cene koje se formiraju u inostranoj valuti od velike je važnosti kako bi se sagledalo realno stanje u ovoj oblasti, bez obzira na to što su kupoprodajni ugovori konsensualističkog karaktera i što stranke dogovaraju same cenu, osim ako nije drugačije određeno. Važno je imati u vidu realno stanje stvari, pre svega u kontekstu daljeg pravca razvoja, rasta, konkurentnosti i jačeg pozicioniranja naše zemlje na međunarodnoj sceni. Značaj efekata vođenja politike realnog deviznog kursa pokazuje dugogodišnja

polemika u nauci koje nije dobila epilog i primenu u praksi, a što je od značaja za Srbiju, naročito u uslovima krize. Imajući u vidu navedeno može se zaključiti da je sada neophodno otvoriti i pitanje prilikom opredeljenja za politiku realnog deviznog kursa, imajući u vidu smanjenje kupovne moći građana kao i njihovu veliku zaduženost s valutnom klauzulom, što predstavlja mač s dve oštrice kreatora ekonomske politike: **podizanje konkurentnosti ili likvidni kolaps?**

Kod nas se politika deviznog kursa jos uvek tretira kao „incident”, odnosno defekt, koga teba rešavati manjom korekcijom deviznih kurseva, ne ulazeći u već opšte poznate pozitivne karakteristike primene istog na nacionalnu ekonomiju. Već pomenuti aktuelni uslovi poslovanja, s promenama u svim sferama društveno-ekonomskih i pravnih odnosa, jačanje i dominacija međunarodnih institucija, naročito međunarodno-monetarnih institucija, promena regulative i načina poslovanja, ulazak na svetsko tržište i sl., kao i opšti makroekonomski ambijent i ekonomska politika nacionalne ekonomije, imaju izuzetan značaj za konkurentnost privrede na međunarodnom tržištu, što politiku realnog deviznog kursa čini više nego značajnim faktorom u stvaranju stimulativnih uslova za trgovinsku razmenu i poboljšanje domaće i međunarodne pozicije i stepena razvoja Srbije.

Prihvatanje sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, standarda Svetske trgovinske organizacije i međunarodne monetarne unije, čine vidljivim indirektnu dominaciju međunarodnih institucija u domenu pravne i ekonomske politike, pre svega monetarne, u cilju pomaganja Srbiji u postizanju stabilizacije i regulacije trgovine, i time i poboljšanja konkurentnosti. **Istina ili zabluda? Dominacija jače sile ili iskrena volja da se pomogne našoj zemlji?** Većita dilema i polemika u naučnoj i stručnoj praksi koja nije našla adekvatnu primenu. Spoljnotrgovinsko poslovanje u skladu s pravilima Svetske trgovinske organizacije i propisima Evropske unije, kao i nadležnost Agencije za strana ulaganja i promociju izvoza kaže da strana roba uvezena na teritoriju Srbije neće imati nepovoljniji tretman od tretmana slične domaće robe. Želi se nediskriminatorni efekat, ali **otvoreno je pitanje da li je u praksi zaista tako**, naročito u uslovima slobodne konkurencije, i **da li je međunarodnim monetarnim institucijama prihvatljivo vođenje realne monetarne politike u cilju razvoja Srbije, ili je ta čast prepuštena njima.**

Brojne su dileme, polemike, pitanja, reperkusije eminentnih stručnjaka, koji nažalost ostaju samo u domenu konstatacija, predloga, savetodavnog stručnog okvira, međutim, ovaj dugotrajni epilog, ne nalazi punu primenu u praksi. Zbog tako vođene devizne politike, gde je Srbija imala značajne društveno-ekonomske gubitke prihvatajući politiku „prljavog” kursa dinara, neophodno je povezivanje znanja iz pravnog i ekonomskog domena, vrhunskih stručnjaka i menadžera iz oblasti prava i ekonomije, većita borba s već postavljenim pitanjima i dilemama i njihova implementacija u postojeće imperativne i dispozitivne norme (preporukom, savetom) kako ne bismo više bili večiti zavisnici jakih ekonomskih sila, bar dok se ne razvije domaća ekonomija. Biće to dug i trnovit put, nepoznatog ishoda jer uvek jedna strana mora biti pobednik.

Ko su gubitnici a ko dobitnici od ovakve politike deviznog kursa i uspostavljenog pravnog sistema? Dobitnik su uvoznici, koji s jeftinim evrom uvoze proizvode i plasiraju ih na domaćem tržištu po visokim cenama i NBS koja po niskoj ceni otkupljuje inostrane doznake građana. Gubitnik je cela privreda jer ovakvom politikom domaći proizvodi nisu konkurentni ni na domaćem ni na inostranom tržištu, ni po ceni ni po kvalitetu.

Za kraj ostaje jedno od mnogih, ali krucijalno pitanje: da li je sve ovo slučajnost u dobronamernosti domaćih i međunarodnih kreatora pravno-ekonomske politike i mehanizama ili rezultat svesne akcije?

Literatura

- Aage, H. (1993): "Sustainable Transition in Russia and Eastern Europe", u: "European Association of Evolutionary Political Economy, (EAEPE), 28-30 October, 1993, Barcelona,
- Anufrijević, A., Dašić, G. (2011): „Agrar kao spas za posrnulu ekonomiju Srbije”, *Ecologica*, vol. 18(62), 255–260.
- Baltazarević, V. (2008): *Trgovinsko pravo*, Megatrend univerzitet, Beograd
- Blagojević, T. B. (1966): *Savremeni društveni značaj unifikacije prava u međunarodnim razmenama*, Institut za uporedno pravo, Beograd
- Bogavac-Cvetković, N., Stojanović, I., Pavlović, R. (2012): „Efekti ekonomske politike na finansijske performanse preduzeća”, *Nova srpska politička misao*, 20(1–2), 111–134.
- Dušanić, J. (2012): „Kurs dinara i reformatori”, *Politika*, 13 april.
- Dušanić, J. (2002): „Srbija na dobrom (reformskom) putu ili ne”, *Ekonomski anali*, god. XLVI, decembar.
- Dušanić, J. (2003): *Tranzicija u Srbiji*, Consseco Institut, Sarajevo-Beograd.
- eurozone.inflation.monthly (statbureau.org).csv
- Goldštajn, A. (1970): *Međunarodno trgovačko pravo*, Informator, Zagreb.
- Hooper, P., Kohlhagen, S. W. (1978): "The Effect of Exchange Rate Uncertainty on the Prices and Volume of International Trade", *Journal of International Economics*, 8 (4), 483–511.
- Kovač, O. (2006): „Konkurentnost i politika deviznog kursa u Srbiji”, *Megatrend revija*, 3(1), pp. 5–18.
- Kovač, O. (2011): „New Institutions and Mechanisms for Resolving The Sovereign debt Crisis in EU”, *International Scientific Conference: FORCES DRIVING THE REVIVAL OF THE COMPANIES AND ECONOMY, Proceedings*, Megatrend University, Belgrade, December 3rd 2010.
- Krulj, V. (1963): *Pravna dejstva monetarnih promena i međunarodna plaćanja*, Beograd

- Krulj, V. (1972): *Dejstva ugovora o kupoprodaji-svojina, predaja, rizik, cena*, Institut za uporedno pravo, Beograd
- Nedeljković, M. (2012): „Sumorna slika stvarnosti Srbije”, *Nova srpska politička misao*, 3.11.: <http://www.nspm.rs/>
- Ortino, F. (2005): *From 'non-discrimination' to 'reasonableness': A Paradigm Shift in International Economic Law?*. NYU School of Law
- Pavlović, R., Stamenković, S. (2012): „Efekti apresijacije dinara na deficit platnog bilansa Republike Srbije”, *6th International Multidisciplinary Scientific Conference Eurobrand, Proceedings*, Zrenjanin, str. 98–103.
- *Pravni leksikon* (1970), Savremena administracija, Beograd.
- Stamenković, S., Pavlović, R., Pavlović, M. (2011): “Economic Policy as a Catalyst for the Development of Competitive Agricultural Sector and Stimulation of Agricultural Entrepreneurship”, *International Scientific Conference: “Strengthening the Competitiveness and Economy Bonding of Historical Banat – SCEBB”*, *Proceedings*, Megatrend University Belgrade, Vršac, 28-29 september
- *Statistički bilten* (2020), № 1, Narodna banka Srbije, Beograd.
- Stiglic, D.E. (2001): „Zamke prebrze privatizacije – intervju”, *Politika*, Beograd.
- Cemović, M. (1982): *Devizni sistem i ekonomski odnosi Jugoslavije sa inostranstvom*, Obod, Cetinje.
- Zakon o potvrđivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između evropskih zajednica i njihovih država članica, sa jedne strane, i Republike Srbije, sa druge strane, *Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori*, br. 83/2008.
- Zakon o spoljnotrgovinskom poslovanju, *Sl. glasnik RS – br. 36/2009, 36/2011 – dr. zakon, 88/2011 i 89/2015 – dr. zakon*.

THE INFLUENCE OF THE EXCHANGE RATE POLICY ON THE TRADE OF THE REPUBLIC OF SERBIA IN THE CONDITIONS OF THE CRISIS – TRADE LEGAL AND ECONOMIC ASPECT

Abstract: *Exchange of goods and services between the economic entities is determined by the instrument “Contract of Sale”, which is one of the most common, most frequent and most numerous contracts in the economy. In the modern business conditions, and due to the process of globalization, deregulation and market liberalization, international trade has many significant aspects, first of all, having in mind the turbulence, complexity and uncertainty of business as well as the application of regulations that are subject to change. In addition, it can be significantly influenced by all kinds of the economic policy of the domicile country, but also indirectly by the dominant impact of international institutions. One of the elements of economic policy is the exchange rate, which, through the price and the exchange rate policy, has significant implications for trade agreements in legal transactions through positioning, competitiveness, growth and development of the Republic of Serbia in both the domestic and international markets. Therefore, when conducting trade relations, especially at the international level, it is necessary to have top experts in the field of law and economics in order to avoid the so-called principle of “victory of the stronger” in knowledge in this area, because in that case they would certainly make a much higher profit than usual. The aim of this paper is to link knowledge in the legal and economic domain, to focus on the effect of exchange rate policy and its impact on trade law and trade, bearing in mind all the implications listed and crucial in a crisis circumstances.*

Keywords: *Exchange of goods and services, Law regulations, Exchange rate, Law-economic aspects.*